

دانشگاه فرهنگیان

فصلنامه علمی تخصصی

پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی

دوره چهارم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۱

نهادهای تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس (ساختارها، وظایف و عملکردها)

ارسال: ۱۴۰۰/۰۸/۲۶

رسول شریفی نجف‌آبادی^۱

پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۷

چکیده

این پژوهش در زمینه بهبود روش‌های آموزش جغرافیا و با هدف شناسایی ساختارها، وظایف و عملکرد نهادهای تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس و ارائه پیشنهادهای برای بهبود روند فعالیت آتی آن‌ها صورت گرفته است. روش کار بر مبنای تحلیل اسنادی بوده و جامعه آماری آن شامل کلیه اسناد موجود در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی وزارت آموزش و پرورش و سازمان‌های زیر مجموعه آن و همچنین مؤسسات انتشاراتی و کمک آموزشی و نهادهای غیرانتفاعی آموزشی بوده است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که این نهادها را می‌توان به دو دسته کلی دولتی و غیردولتی تقسیم کرد. نهادهای دولتی شامل سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، گروه‌های آموزشی معلمان و انجمن‌های علمی دانش‌آموزی می‌باشند که عملکردی تکلیفی داشته و سعی داشته‌اند با الهام گرفتن از اسناد ملی، منابع آموزشی را به روز نموده و در راستای اجرایی کردن آن‌ها در مدارس گام بردارند. نهادهای دسته دوم نیز که غیردولتی محسوب می‌شوند، شامل مؤسسات انتشاراتی و کارتوگرافی خصوصی و انجمن‌های علمی دبیران جغرافیا می‌باشند که عملکردی مستقل داشته و تلاش‌هایی را در جهت تامین منابع علمی و ابزارهای کمک آموزشی در مدارس انجام داده‌اند. با توجه روند

۱- استادیار، دکتری جغرافیا، گروه علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران
R.Sharifi@cfu.ac.ir

روبه رشد فن آوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش، پیشنهاد می‌شود که نهادهای دولتی به سمت عدم تمرکز و تنوع‌بخشی به روش‌های تدریس و نهادهای غیردولتی به سمت تنوع تولیدات آموزشی با تأکید بر بازی‌های آموزشی هوشمند حرکت نمایند.

کلمات کلیدی: آموزش جغرافیا، گروه‌های آموزشی، روش‌های نوین تدریس، بازی‌های آموزشی هوشمند.

۱. مقدمه

نظام آموزشی نوین ایران، حدود دو قرن پیش و با تأسیس دارالفنون شکل گرفت (معتمدی، ۱۳۹۰: ۴۵). بی‌شک، آموزش جغرافیا در دارالفنون به هر صورتی آغاز شده باشد؛ موقعی اهمیت و اعتبار پیدا کرد که میرزا عبدالغفار نجم‌الدوله (نجم‌الملک) کتاب «کفایة الجغرافی» را در سال ۱۳۱۹ه. ق تألیف کرده و به تدریس آن پرداخت (گنجی، ۱۳۶۷: ۲۸). پس از دارالفنون، مدارس رشدیه در چند شهر ایران تأسیس شدند که با گسترش آن‌ها و وقوع انقلاب مشروطه، آموزش و پرورش عمومی به یک خواسته ملی تبدیل شد و در نهایت به تصویب قانون آموزش و پرورش مجانی و همگانی در مهرماه سال ۱۲۸۶ ه. ش در مجلس شورای ملی انجامید. از آن پس، به مرور و با گسترش و همه‌گیر شدن تعلیم و تربیت، نهادهایی در بدنه آموزش و پرورش شکل گرفتند که برخی از آن‌ها در ارتباط با آموزش جغرافیا بودند. به موازات آن‌ها نیز در بیرون از بدنه سیستم دولتی، نهادهای دیگری شکل گرفتند که با فعالیت‌های خود به بهبود آموزش جغرافیا در مدارس کمک شایانی کردند.

۱-۱- مبانی نظری

نهاد، نظام سازمان‌یافته و پایداری از الگوهای اجتماعی است که برخی رفتارهای تأیید شده و یکنواخت را در جهت برآورده ساختن نیازهای بنیادی جامعه ایجاب می‌کند. هر نهاد مسئولیت‌های معینی داشته و باید کارکردهای چندگانه‌ای را انجام دهد (حسن‌زاده، ۱۳۸۳: ۵۰). در هر جامعه‌ای، پنج نهاد اجتماعی بنیادی خانواده، آموزشی، مذهبی، اقتصادی و حکومتی وجود دارد. از جمله این نهادها، نهادهای آموزشی هستند که ساختارمند بوده و تشکیلات اداری منظمی داشته و یکی از عوامل مؤثر در پیشرفت و توسعه جوامع به شمار می‌آیند. مسئولیت عمده نهادهای آموزشی تعلیم و تربیت انسان‌هایی است که بتوانند مهارت‌های زندگی را بیاموزند و به عنوان یک شهروند موفق در جامعه زندگی کنند (علیزاده، ۱۳۹۹: ۹۸).

نهادهای دو گروه کلی نهادهای دولتی^۱ و غیر دولتی^۲ تقسیم می‌شوند. نهادهای دولتی به سازمان‌هایی اطلاق می‌شوند که تحت امر دولت مرکزی به انجام فعالیت‌های

1 -Government Organization

2 -Nongovernmental Organization

متنوع و گسترده‌ای می‌پردازند و خود به دو دسته نهادهای حاکمیتی^۱ (که الزامات قانونی و ضرورت‌های اجتماعی از انگیزه‌های مهم تاسیس آن‌ها به شمار می‌آیند) و نهادهای تصدی‌گری^۲ (که سودآوری و تحصیل درآمد از اهداف اساسی آنها هستند) تقسیم می‌شوند (رابینز، ۱۳۹۷: ۲۴۶). در کنار این نهادها، نهادهای خصوصی (که با اهداف فرهنگی و اقتصادی ایجاد می‌شوند) و غیرانتفاعی (که با احساس مسئولیت اعضاء نسبت به حل مشکلات و تعالی جامعه شکل گرفته‌اند) نیز به وجود آمده‌اند که موسسات خدمات آموزشی^۳ از آن جمله‌اند (قدمی و بیک‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۱۷). این مؤسسات از طریق ایجاد هم‌افزایی، اتحاد، اتفاق و گسترش مشارکت در جهت رسیدن به توسعه‌پایدار فعالیت می‌کنند (مرادی سرغولی، ۱۳۹۷: ۱۲۷).

مقایسه بین نهادهای دولتی و غیردولتی گواه آن است که مدیریتی که در سازمان‌های دولتی اتفاق می‌افتد، مدیریتی سنتی و با نگاه و رویکرد دستوری است. در این نوع مدیریت، مجموعه‌ای که در راس هرم قدرت قرار دارند، اهداف و بودجه‌بندی اجرایی را تعیین کرده و نقش‌ها و فعالیت‌ها را تدوین می‌کنند. همچنین نظارت‌های دوره‌ای و از پیش تعیین شده را انجام می‌دهند. اما در سازمان‌های غیر-دولتی که جنبه انتفاعی ندارند، رویکردها افقی، غیرسنتی و بر مبنای شایسته‌سالاری و احترام به تخصص‌هاست. در این نحوه مدیریت، نقش‌ها و وظایف چرخشی هستند (جوانی، ۱۳۹۶: ۲۲). شایسته‌سالاری در کنار تعلق خاطر، سبب رشد و شکوفایی هر چه بیشتر توانایی‌ها، استعدادها، خلاقیت‌ها و در نهایت افزایش بهره‌وری خواهد شد و این افراد بهره‌ور که اکنون به سرمایه انسانی تبدیل شده‌اند و از ایفای نقش‌هایشان احساس رضایت دارند، خواهند توانست این احساس درونی شده را به دیگران نیز منتقل کرده و به آنان در دستیابی به توانمندی کمک کنند. در نهایت نه تنها خود این افراد از عملکرد خود رضایت دارند، بلکه می‌توانند افرادی را پرورش دهند که بتوانند راهنما و یاری‌رسان سایرین بوده و در چرخه توانمندسازی، اعضای جامعه را کامل‌تر و پویاتر گردانند (زاهدی، ۱۳۸۸: ۴۵).

-
- 1-Executive Organization
 - 2-Business Organization
 - 3-Service Organization

یکی دیگر از تفاوت‌های نهادهای دولتی و غیردولتی در نحوه برخورداری آن‌ها از منابع مالی است که نهادهای دولتی متکی به بودجه عمومی کشور بوده و نهادهای غیردولتی از طریق منابع مالی اعضاء اداره می‌شوند (حسینی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۲). بدیهی است که وقتی بودجه توسط اعضاء تامین شود، حساسیت زیادی در این رابطه به وجود آمده و شفافیت‌های لازم صورت می‌گیرد. از جمله وجوه دیگر افتراق بین نهادهای دولتی و غیردولتی، شوق و انگیزه آن‌ها برای استفاده مطلوب از منابع و توسعه بهره‌وری است. در نهادهای غیردولتی که براساس انگیزه‌های درونی افراد شکل می‌گیرند، تمایل به یادگیری و به روز شدن بیشتر است و سازمان‌های یادگیرنده قوی‌تر هستند. سازمان یادگیرنده دارای ویژگی‌هایی از قبیل وجود قابلیت‌های فردی، ایجاد و توسعه آرمان‌های مشترک، نگرش سیستمی و استراتژیک، کار گروهی توأم با گفتگو و مباحثه، ساختار سازمانی مناسب یادگیری، کارکنان توانمند، فرهنگ یادگیری، پاداش برای رفتارهای معطوف به یادگیری، نظام پذیرش و بررسی پیشنهادها، رویکرد مشتری محوری، آشکار سازی اسناد و اطلاعات و نهایتاً وجود رهبری تحول‌آفرین می‌باشد (زارعی متین، ۱۳۸۰: ۵۹).

۲-۱- پیشینه تحقیق

در جهت شناسایی عوامل تأثیرگذار بر روند آموزش در مدارس، مطالعات مختلفی در خارج و داخل ایران صورت گرفته که در جدول ۱ به چند مورد از آن‌ها اشاره شده است. در بررسی این پیشینه مشخص شد که به طور خاص هیچ مطالعه‌ای در مورد نهادهای تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس صورت نگرفته است. جدول ۱: چند مورد از پژوهش‌های صورت گرفته در مورد عوامل تأثیرگذار بر آموزش در مدارس.

نام پژوهشگر	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
وگلرز ^۱ (۲۰۱۱)	تئوری و عملکرد آموزش تربیت شهروند نمونه در کشور هلند	محقق در این پژوهش ضمن تحلیل وضعیت آموزش در مدارس هلند بیان می‌دارد که دولت بر آموزش در مدارس بسیار تأثیرگذار بوده و تأکید آن بر آموزش شهروندی براساس حضور فعال در اجتماع است.

<p>نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تجربیات خارج از مدرسه و نگرش دانش‌آموزان نسبت به علم و فناوری، مهمترین عوامل تاثیرگذار بر پیشرفت آموزش فیزیک در مدارس بوده است.</p>	<p>عوامل مؤثر بر علاقه دانش‌آموزان دوره اول متوسطه به فیزیک</p>	<p>ترومپر^۱ (۲۰۰۴)</p>
<p>وی‌شش نوع ارتباط مؤثر بر آموزش در مدارس را شناسایی کرده که شامل ارتباط معلم با دانش‌آموزان، دانش‌آموزان با یکدیگر، معلم با مدیر و کادر مدرسه، مدیر و معلم و والدین، معلم با والدین و مدیر با والدین می‌شود که برای بهبود آن‌ها پیشنهادهای ارائه شده است.</p>	<p>نقش ارتباطات مؤثر در آموزش</p>	<p>پیروندیری (۱۴۰۰)</p>
<p>بر اساس این مطالعه، توجه به عوامل زمان، نوع تدریس، حضور و غیاب و ارزشیابی نقش بسزایی در بهبود تدریس در فضای مجازی مدارس دارد.</p>	<p>بررسی مولفه‌های مؤثر بر آموزش در فضای مجازی مدارس</p>	<p>رنجبر دستنایی و علیزاده و رزنه (۱۴۰۰)</p>
<p>طبق این مطالعه، سه وضعیت درون نهاد، فرانهاد و بین نهادی تعریف شده است. بینش استراتژیک، برنامه درسی مرتبط با موضوع شهروندی، معلمان متخصص و متعهد، تسهیم دانش و تجربه، توسعه و نگهداشت سرمایه انسانی، استقرار نظام ارزیابی و بازخورد، فرهنگ و جو اجتماعی در درون نهاد آموزش و پرورش؛ حکمروایی، فرهنگ عمومی و تأمین امکانات و منابع مالی در فرانهاد و مشارکت و شبکه‌سازی و همسازی مدرسه و خانواده در نقش ارتباطات بین نهادی از عوامل مؤثر بر توسعه آموزش در مدارس متوسطه شهر تهران می‌باشند.</p>	<p>عوامل و الزامات مؤثر بر توسعه آموزش شهروندی در مدارس متوسطه شهر تهران</p>	<p>درویشی، جعفری و سلیمانی (۱۴۰۰)</p>
<p>نتایج این تحقیق نشان داد که ۱۵ مولفه معلم، برنامه درسی، فضای کلاس درس، مدیریت مدرسه، ارزش‌های گروهی، همدلی، اعتماد اجتماعی، احترام به یکدیگر، جو اخلاقی، تشویق و تنبیه، سطح سواد و درآمد والدین، پایگاه اقتصادی-اجتماعی فرد، پایداری به ارزش‌های دینی، باورهای مذهبی و عفاف به عنوان مولفه‌های تاثیرگذار بر ارتقای آموزش اخلاق در مدارس هستند.</p>	<p>عوامل مؤثر بر آموزش اخلاق در مدارس</p>	<p>قیومی بیدهدنی و اعتماد اهری (۱۳۹۸)</p>

۱-۳- فرضیه‌های تحقیق

هدف از این پژوهش، شناسایی نهادهای فعال و تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس و مطالعه ساختار، وظایف و عملکرد آن‌ها در جهت ارائه راهکارهایی برای

افزایش کارایی آن‌ها در آینده بوده که در این ارتباط، سوالات اساسی زیر مطرح شده است:

۱- به طور کلی چه نهادهای رسمی در ارتباط با آموزش جغرافیا در مدارس فعال هستند؟

۲- این نهادها دارای چه ساختار، وظایف و عملکردهایی می‌باشند؟

۳- این نهادها را به چند دسته کلی می‌توان تقسیم کرد؟

۴- برای موفقیت هرچه بیشتر این نهادها چه پیشنهادهایی می‌توان ارائه داد؟
نتایج این تحقیق می‌تواند به شناخت بیشتر معلمان و دانشجومعلمان جغرافیا از ظرفیت‌های این نهادها و بسترسازی برای همکاری بیشتر در جهت پیشرفت آموزش جغرافیا در مدارس منجر گردد.

۲- روش شناسی

برای انجام این تحقیق کاربردی از روش تحلیل اسنادی بهره گرفته شده است. جامعه آماری شامل کلیه اسناد موجود در پایگاه‌های اطلاع‌رسانی وزارت آموزش و پرورش و نهادهای زیرمجموعه آن و همچنین مؤسسات انتشاراتی و کمک آموزشی خصوصی و نهادهای غیرانتفاعی آموزشی بوده که اسناد موجود در آرشیو آن‌ها مورد بررسی قرار گرفته و مطالب مرتبط با آموزش جغرافیا استخراج و مورد تحلیل قرار گرفته است.

۳- یافته‌ها

به طور کلی نهادهای رسمی مختلفی که درگیر آموزش جغرافیا در مدارس ایران می‌باشند را می‌توان به دو گروه نهادهای دولتی و غیردولتی تقسیم کرد:

۳-۱- نهادهای دولتی

نهادهای دولتی مؤثر در آموزش جغرافیا در مدارس شامل سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، گروه‌های آموزشی معلمان و انجمن‌های علمی دانش‌آموزی می‌شوند که هر سه مستقیماً زیرمجموعه وزارت آموزش و پرورش می‌باشند.

۳-۱-۱- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

سابقه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش به بیش از ۷ دهه می‌رسد. این سازمان مهمترین نهادی است که تولید برنامه‌های درسی و مواد آموزشی را بر عهده داشته و به منظور تحقیق و بررسی در مسائل کیفی آموزش و پرورش، ارزشیابی مستمر و تنظیم برنامه‌های تحصیلی، تألیف و تدوین کتب‌درسی و آماده‌سازی مدارس و مؤسسات آموزشی تابع وزارت آموزش و پرورش برای کاربرد وسائل و روش‌های نو در جهت اعتلای کیفیت آموزش و پرورش فعالیت می‌کند و عمده‌ترین وظایف آن به شرح زیر می‌باشد (حج فروش و همکار، ۱۳۸۴: ۲):

- پژوهش در محتوای برنامه‌های آموزش و پرورش در دوره‌های مختلف تحصیلی با توجه به نیازمندی‌های کشور و توانایی‌ها و خصوصیات روانی دانش‌آموزان.
- تهیه برنامه‌درسی هر دوره و رشته‌های مختلف تحصیلی آن.
- مطالعه و تنظیم روش‌های ارزشیابی تحصیلی.
- تألیف، تدوین و انتشار کتب و نشریات آموزشی و کمک آموزشی برای معلمان و مربیان.

- تعیین و تهیه مواد و وسائل آموزشی و فهرست استاندارد تجهیزات آموزشی با همکاری سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور و تهیه و تنظیم طرح‌های لازم برای نوآوری در روش‌ها و وسائل آموزشی و اجرای طرح‌های آزمایشی به منظور ارزشیابی روش‌ها و وسائل آموزشی.

- انجام دادن تحقیقات بنیادی در زمینه بهبود کیفی و کمی آموزش و پرورش.

- برقرار ساختن ارتباط دائم با معلمان و متخصصان امر آموزش و پرورش و نظر خواهی از آنان و فراهم ساختن موجبات مشارکت آنان در برنامه‌ریزی و برنامه‌نویسی و ارزشیابی آموزشی.

- همکاری باسازمان صدا و سیما و دیگر واحدها و شوراهایی که به نحوی با وظایف سازمان ارتباط دارند (صفوی، ۱۳۶۴: ۱۰۶).

از مهمترین فعالیت‌های این سازمان در ارتباط با آموزش جغرافیا در مدارس، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف- تألیف کتاب‌های درسی جغرافیا

پس از مشخص شدن راهبردهای ملی در آموزش و پرورش و تعیین موضوعات درسی و توالی و سازماندهی آنها، نوبت به نگارش متن اصلی کتاب‌های درسی می‌رسد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۵: ۴۳). در سیستم آموزشی متمرکز ایران، این کار در دفتر تألیف کتب درسی جغرافیا صورت می‌گیرد. به این منظور، شورای برنامه‌ریزی گروه جغرافیا تشکیل شده و نقشه راه و مولفین را تعیین می‌کند تا کار تألیف کتاب‌ها را به انجام برسانند.

گروه جغرافیای سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی از زمان تشکیل تاکنون، در چند مرحله، کتاب‌های جغرافیای مقاطع مختلف تحصیلی را تألیف و تصحیح کرده که جدیدترین این بازنگری‌ها، پس از ابلاغ سند برنامه درسی ملی در سال ۱۳۹۱ صورت گرفته است.

ب- تألیف کتاب‌های راهنمای معلم جغرافیا

کتاب‌های راهنمای معلم، از مهمترین اجزاء یک بسته آموزشی به شمار می‌روند و هدف آنها، کمک به معلمان در اجرای مطلوب برنامه‌ی درسی جهت تحقق اهداف آموزشی می‌باشد. این کتاب‌های راهنما علاوه بر کمک به معلمان کم‌سابقه، برای معلمان با تجربه‌ای که برای اولین بار با محتوای جدید روبرو می‌شوند، نیز مفید خواهند بود (فلاحیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۲۵). در واقع، کتاب‌های راهنمای معلم کلید ورود به صندوقچه‌ی برنامه درسی هستند و کارکرد اصلی آن جلوگیری از برداشت‌های متفاوت از فلسفه، رویکرد، اهداف و قلمرو برنامه درسی می‌باشد. پس از انتشار هر سری جدید از کتاب‌های درسی، گروه جغرافیا دفتر تألیف نسبت به تدوین کتاب‌های راهنمای معلم آنها نیز اقدام کرده است.

ج- انتشار مجله رشد آموزش جغرافیا

فصلنامه‌ی آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی رشد آموزش جغرافیا در جهت ایجاد زمینه مناسب برای تقویت مهارت‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان؛ کمک به ارتقای دانش معلمان در زمینه اصول و مبانی آموزش و پرورش؛ معرفی راهبردها، رویکردها و روش‌های آموزش جغرافیا؛ کمک به ارتقای دانش معلمان نسبت به محتوای کتاب‌های درسی؛ ایجاد زمینه مناسب برای هم‌اندیشی و تبادل نظر بین معلمان، کارشناسان و برنامه‌ریزان درسی برای بهبود یا رفع تنگناهای آموزشی؛ آشنا کردن

معلمان با تازه‌ترین دستاوردهای علمی در زمینه جغرافیا؛ افزایش آگاهی‌های معلمان درباره رخدادهای علمی - آموزشی جغرافیا در جهان و آشنا ساختن آن‌ها با مهم‌ترین مسائل موجود در حوزه‌های علمی-آموزشی منتشر می‌شود (پایگاه اطلاع رسانی مجله رشد جغرافیا، ۱۴۰۰/۷/۱۲). این مجله که در واقع رابط بین سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی با معلمان جغرافیای سراسر کشور می‌باشد، تا فصل تابستان ۱۴۰۰، در ۱۳۰ شماره چاپ شده است.

د-انتشار کتاب‌های کمک آموزشی

انتشارات مدرسه در سال ۱۳۵۹ توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی ایجاد شده و به طور عمده بر انتشار کتاب‌های آموزشی متمرکز بوده و از آن زمان تاکنون کتاب‌های بسیاری را در زمینه علم جغرافیا و آموزش آن منتشر کرده است که از آن جمله می‌توان به کتاب‌های «خلیج فارس، هارتلند جهان» نوشته سیروس غفاریان (۱۳۸۹)، «درباره آموزش جغرافیا» نوشته سیاوش شایان (۱۳۸۳)، «نقشه و کره جغرافیایی» ترجمه علیرضا توکلی (۱۳۷۵) اشاره کرد (پایگاه اطلاع‌رسانی انتشارات مدرسه، ۱۴۰۰/۸/۲۰).

ه- نظارت بر کتاب‌ها، وسایل و رسانه‌های کمک آموزشی

دفتر تکنولوژی آموزشی و کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وظیفه‌ی مدیریت و نظارت بر کتاب‌ها و رسانه‌ها را بر عهده دارد. این دفتر با تهیه‌ی کتابی تحت عنوان «فهرست ویژگی‌های مطلوب وسایل آموزشی جغرافیا» اسامی، مشخصات و استانداردهای رسانه‌های آموزشی مورد استفاده در آموزش جغرافیا را منتشر کرده تا تولیدکنندگان و واردکنندگان تجهیزات آموزشی بر اساس این کتاب راهنما و استانداردهای مشخص شده در آن، نسبت به تامین رسانه‌های جغرافیایی مورد نیاز مدارس اقدام نمایند. این لیست شامل انواع نقشه‌ها، اطلس‌ها، قطب نما، بادنما و بادسنج، تخته‌های مغناطیسی، مدل‌های جغرافیایی، چارت‌ها و سایر وسایل می‌باشد.

سرزمین شکوفه‌های بادام

چاپ اول سال: 1394
 ناشر: مهر زهرا (س)
 مؤلف: شریفی، رسول / ایران نژاد، ناهید
 قطع کتاب: رحلی
 نوع کتاب: کمک آموزشی
 مجموع صفحات: 106 ص.
 شابک: 9786008022053
 دوره و درس: ابتدایی ، مطالعات اجتماعی
 پایه: چهارم / پنجم / ششم
 مخاطب: دانش‌آموز

چکیده: در کتاب حاضر با تکیه بر مهارت‌های کاوشگری سعی شده است تا دانش‌آموزان، مانند یک دانشمند کوچک با انجام تمرینات کتاب به کشف مطالب اساسی جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی شهرستان نجف‌آباد اصفهان بپردازند. برقراری ارتباط، مشارکت و خلاقیت در این روش از ارکان اصلی است و مقدمه‌ای برای توانمند شدن آن‌ها در زندگی روزمره به حساب می‌آید.

کلیدواژه: مواد درسی راهنمای آموزشی آزمون‌ها
 نتیجه داوری کتاب: مناسب

شکل ۱: نمونه‌ای از کتاب‌های کمک آموزشی جغرافیا تأیید شده

توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی.

و- تأسیس شبکه رشد

شبکه ملی مدارس ایران (رشد) با استفاده از توانایی‌ها و ظرفیت‌های فناوری‌های نوین (اینترنت، فضای مجازی و...) به‌عنوان یکی از اجزاء بسته آموزشی به سایر اجزاء در رسیدن به اهداف آموزشی و پرورشی یاری می‌رساند. فعالیت این شبکه از مردادماه سال ۱۳۷۹ آغاز گردیده و همچنان ادامه دارد. این شبکه در راستای تحقق هدف‌های آموزشی وزارت آموزش و پرورش در جهت تقویت، تکمیل و توسعه برنامه درسی ملی حرکت می‌کند و ایجاد آن باعث فرصت‌های برابر آموزشی و پرورشی و حرکت به سوی تحقق عدالت آموزشی، ارتقاء کیفیت فرآیند آموزش و پرورش در سراسر کشور (محتوا و روش) و استفاده مناسب از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های فناوری‌های نوین شده است. مخاطبان این شبکه دانش‌آموزان دوره‌های تحصیلی، آموزگاران، معلمان، دبیران، کادر اداری و آموزشی مدرسه، والدین، کارمندان حوزه ستاد و صف وزارت آموزش و پرورش، دانش‌آموزان استثنایی، دانشجویان تربیت معلم و دبیری می‌باشد. بخشی از محتوای این شبکه به مطالب جغرافیایی اختصاص دارد (پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه رشد، ۱۴۰۰/۳/۱۲).

ز- تهیه فیلم‌ها و نرم‌افزارهای آموزشی

در گذشته فیلم‌های آموزشی ویدئویی جایگاه بسیار مهمی در آموزش جغرافیا داشتند. این فیلم‌ها که عمدتاً توسط سازمان پژوهش وزارت آموزش و پرورش تهیه شده و توسط ویدئوها در مدارس به نمایش در می‌آمدند. اما امروزه با ورود اینترنت و رایانه به مدارس و دسترسی به انواع فیلم‌های آموزشی در سایت‌های مختلف، به ندرت از این نوارهای ویدئویی استفاده می‌شود. در طی چند سال اخیر این سازمان سعی کرده است که نرم‌افزارهای آموزشی را جایگزین این فیلم‌ها نماید و همراه هر کتابی که تولید می‌کند، نرم‌افزاری نیز تهیه و به آن الصاق نماید. در مورد کتاب‌های جغرافیا این سیاست آموزشی به خوبی پیگیری شده و معمولاً به ضمیمه هر کتاب، یک نرم‌افزار آموزشی نیز عرضه شده که در آن انواع عکس‌ها، فیلم‌ها، انیمیشن‌ها و نمونه آزمون‌ها وجود داشته که به آموزش این درس کمک به سزایی کرده است.

با مروری بر فعالیت‌های انجام شده توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی می‌توان به این جمع‌بندی رسید که این نهاد متناسب با ساختار و شرح وظایف تعیین شده، فعالیت‌های متنوعی را انجام داده و با به‌روز کردن کتاب‌های درسی، تهیه کتاب-های راهنمای معلم، نرم‌افزارهای کمک آموزشی، پایگاه اطلاع‌رسانی و مجلات رشد جغرافیا عملکردی قابل دفاع داشته است.

۳-۱-۲- گروه‌های آموزشی معلمان جغرافیا

عمر تأسیس یا ایجاد گروه‌های آموزشی در آموزش و پرورش ایران به عنوان یک نهاد علمی و اجرایی، به سال ۱۳۵۹ برمی‌گردد که وزارت آموزش و پرورش با ابلاغ بخش‌نامه به ادارت کل آموزش و پرورش استان‌ها، دستور تشکیل گروه‌ها را صادر نمود (بهنام و رجب زاده، ۱۳۹۸: ۳۱). گروه‌های درسی معلمان زیر نظر معاونت آموزش متوسطه نظری وزارت آموزش و پرورش فعالیت می‌کنند. این گروه‌ها شامل معلمان هستند که در یک‌رشته یا پایه‌ی تحصیلی به تدریس اشتغال داشته و با همدیگر تعامل، همفکری و تبادل نظر و همکاری دارند. بر اساس مصوبه ۹۱۴ جلسه شورای-عالی آموزش و پرورش ۱۳۹۴/۴/۲۹ که در مورد تشکیل و سازماندهی گروه‌های آموزشی و تربیتی است، قلمرو فعالیت این گروه‌ها شامل موارد زیر می‌باشد:

- مشارکت در آموزش و توانمندسازی معلمان در چارچوب برنامه درسی ملی.

- بررسی و اظهار نظر تخصصی درباره برنامه‌ها، کتاب‌های درسی و مواد آموزشی.
- مشارکت در طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی و تربیتی و تولید منابع آموزشی و تربیتی در سطح مدرسه، منطقه، استان و ملی.
- مشارکت در برنامه‌ریزی و اجرای جشنواره‌های علمی و الگوهای برتر تدریس، مسابقات و المپیادهای علمی و فرهنگی، علمی و مهارتی دانش‌آموزان و معلمان با رویکردهای نوین.
- تعامل اثربخش با انجمن‌های علمی معلمان، پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی و مراکز علمی دانشگاهی، پژوهشی و فناوری داخلی و خارجی.
- همکاری در فرآیند ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و به کارگیری روش‌های کارآمد برای ارتقای اثربخشی آن.
- طراحی و انجام پژوهش‌های کاربردی، با تأکید بر اقدام پژوهی و درس پژوهی.
- راهبری حرفه‌ای معلمان و نظارت بر عملکرد آنان با تأکید بر نظارت بالینی.
- مشارکت مؤثر در سنجش صلاحیت‌های تخصصی و حرفه‌ای معلمان و همکاری در انتخاب معلمان نمونه بر اساس شیوه‌نامه‌های مربوطه.
- مشارکت مؤثر در مستندسازی و اشاعه دیدگاه‌ها و تجربیات موفق معلمان و مدارس.
- مشارکت در تدوین برنامه‌های آموزشی مدارس، مجتمع‌های آموزشی و تربیتی و ادارات آموزش و پرورش.

الف- دبیرخانه راهبردی درس جغرافیا

در سطح کشور، دبیرخانه‌ی راهبردی آموزش جغرافیا فعال بوده و عملکرد گروه-های درسی استانی را هماهنگ می‌نماید. محل دبیرخانه راهبردی گروه جغرافیا در بین استان‌های مختلف کشور به صورت ادواری چرخش دارد. در طی سال‌های گذشته استان‌های اصفهان، تهران و گلستان میزبان این دبیرخانه بوده‌اند. در حال حاضر این دبیرخانه در استان آذربایجان غربی مستقر می‌باشد (دبیرخانه راهبردی کشوری آموزش جغرافیا مستقر در اداره کل آموزش پرورش استان آذربایجان غربی، ۱۴۰۰/۸/۲۰).

ب- گروه‌های آموزشی جغرافیای استان‌ها

در هر استان نیز گروه آموزشی جغرافیا، تحت نظر دبیرخانه راهبردی کشوری درس جغرافیا، فعال بوده و ضمن راهنمایی و هدایت گروه‌های شهرستانی، بر عملکرد این گروه‌ها نظارت می‌نماید. اعضای این گروه‌ها توسط اداره کل آموزش و پرورش استان‌ها منصوب می‌شوند.

ج- گروه‌های آموزشی جغرافیای نواحی، مناطق و شهرستان‌ها

در هر منطقه، ناحیه یا شهرستان که دارای اداره آموزش و پرورش می‌باشد، گروه آموزشی جغرافیا فعال بوده و اعضای آن در جلساتی که در آغاز سال تحصیلی تشکیل می‌شود، نسبت به تقسیم دروس جغرافیای مدارس در بین خود پرداخته و پس از آن نیز در طی سال تحصیلی به راهنمایی و مساعدت به همدیگر پرداخته و همچنین بر عملکرد اعضای خود نظارت می‌نمایند.

بررسی گزارش‌های درج شده در پایگاه اطلاع‌رسانی دبیرخانه کشوری آموزش جغرافیا و گروه‌های درسی استان‌ها و شهرستان‌ها گواه آن است که به طور عمده فعالیت‌های این تشکلهای اداری صرف امور اجرایی شامل سازماندهی، هدایت و نظارت بر عملکرد دبیران جغرافیا در مدارس شده است. سرگروه‌های این گروه‌ها در طی سال تحصیلی، ضمن مراجعه به مدارس و با بازدید از کلاس‌های درس وضعیت رعایت بودجه بندی کتاب‌ها، ثبت فعالیت‌ها و نمرات مستمر شفاهی و کتبی و نمونه سوالات امتحانی را از حیث انطباق با دستورالعمل‌ها مورد بررسی قرار داده‌اند (دبیرخانه راهبردی کشوری آموزش جغرافیا مستقر در اداره کل آموزش پرورش استان آذربایجان غربی، ۱۴۰۰/۸/۲۰).

۳-۱-۳- انجمن‌های علمی دانش‌آموزی

انجمن‌های علمی پژوهشی دانش‌آموزی با حداقل ۶ عضو، به پیشنهاد شورای دانش‌آموزی مدرسه، موافقت شورای مدرسه و تأیید مدیر آن تشکیل می‌شوند و می‌توانند از امکانات پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی شهرستان‌ها استفاده نمایند. اهداف این انجمن‌ها عبارتند از:

۱- اشاعه فرهنگ پژوهش و تحقیق فردی و گروهی در بین دانش‌آموزان.

۲- رشد و توسعه بنیه علمی و پژوهشی دانش‌آموزان و ایجاد زمینه برای بروز خلاقیت‌های آن‌ها.

۳- هدایت و راهنمایی دانش‌آموزان در جهت علایق و استعدادهايشان.

۴- ایجاد زمینه مشارکت دانش‌آموزان مستعد در انجام پژوهش‌های ملی و منطقه‌ای.

۵- حمایت از طرح‌های خاص از جمله طرح‌های کارآفرینی، رفع آلودگی هوا و آلودگی آب، استفاده از انرژی‌های پاک و بهینه‌سازی مصرف انرژی و طرح‌های تعاملی چند گروهی مشترک بین گروه‌های علوم پایه و علوم انسانی.

۶- ایجاد زمینه برقراری ارتباط منظم و سازمان‌یافته بین مدارس و پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی.

۷- شناسایی، هدایت و معرفی دانش‌آموزان علاقمند و دارای انگیزه به پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی.

استاد راهنمای این انجمن‌ها یکی از دبیران رشته مرتبط با انجمن می‌باشد که با پیشنهاد مدیر مدرسه تعیین شده و اداره جلسات را بر عهده دارد (دستورالعمل اجرایی تشکیل انجمن‌های علمی و پژوهشی، ۱۳۹۵: ۵).

فعالیت در انجمن‌های علمی دانش‌آموزی می‌تواند بر افزایش خلاقیت و عزت نفس دانش‌آموزان در مدارس تاثیرگذار باشد (کریم منصور، ۱۳۹۳: ۵). تأملی بر عناوین اهداف تعیین شده برای این انجمن‌ها نشان می‌دهد که به این واسطه، زمینه مساعدی برای مشارکت دانش‌آموزان علاقمند به فعالیت در درس جغرافیا فراهم شده و داوطلبان می‌توانند به طور گسترده‌ای در این زمینه‌ها مشارکت داشته باشند، اما بررسی پایگاه‌های اطلاع‌رسانی وزارت آموزش و پرورش و اداره کل‌های استان‌ها و پژوهش‌سراها و مدارس نشان می‌دهد که از این ظرفیت در آموزش جغرافیا استفاده چندانی نشده و فقط در معدودی از مدارس انجمن علمی دانش‌آموزی جغرافیا تشکیل شده که آن‌ها نیز فعالیت چشمگیری نداشته‌اند.

۲-۳- نهادهای غیر دولتی

به موازات نهادهای دولتی، نهادهای غیردولتی نیز در زمینه آموزش جغرافیا فعالیت‌های چشمگیری داشته‌اند که به طور کلی می‌توان آن‌ها را به دو دسته نهادهای خصوصی و نهادهای غیرانتفاعی تقسیم کرد.

۳-۲-۱- نهادهای خصوصی

منظور از نهادهای خصوصی، مؤسساتی هستند که با سرمایه و مدیریت اشخاص حقیقی ایجاد شده و در زمینه تهیه اقلام موردنیاز در آموزش جغرافیا فعالیت می‌کنند. مؤسسه‌های انتشاراتی و مؤسسات کارتوگرافی از جمله این نهادها هستند.

الف- مؤسسات انتشاراتی

این مؤسسات شخصی به طور عمده در زمینه چاپ و پخش کتاب فعالیت می‌کنند که محصولات آن‌ها را می‌توان به دو گروه عمده کتاب‌های کمک آموزشی و کتاب‌های کمک درسی جغرافیایی تقسیم کرد:

کتاب‌های کمک آموزشی جغرافیا جنبه تکمیلی و دانش‌افزایی برای دبیران و دانش‌آموزان داشته و در دایره‌ی وسیع‌تری نسبت به کتاب‌های درسی، به معرفی علم جغرافیا می‌پردازند؛ تا دانش‌آموزان و معلمان علاقه‌مند به مباحث گسترده‌تر بتوانند، نیازها و کنجکاو‌ی‌های خود را درباره مسائل جغرافیای جهان برطرف کنند. معمولاً مدارس در طی سالیان گذشته این کتاب‌ها را خریداری کرده و با قرار دادن آن‌ها در کتابخانه‌های مدارس، زمینه بهره‌برداری دانش‌آموزان از آن‌ها را فراهم ساخته‌اند (زنگنه و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۸). کتاب‌های کمک آموزشی که روزگاری از محبوب‌ترین کتاب‌ها بوده و مورد استفاده دانش‌آموزان کنجکاو قرار می‌گرفته‌اند، امروزه کمتر تولید و منتشر می‌شوند که علت عمده آن را می‌توان به گرایش و سرگرم شدن کودکان و نوجوانان به شبکه‌های اجتماعی و منابع اینترنتی دانست (مسعودی، ۱۳۹۹: ۵).

کتاب‌های کمک درسی که بیشتر شامل کتاب کار و تمرین می‌شده‌اند، برای تقویت و جبرانی ضعف یادگیری دانش‌آموزان مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند و در بعضی موارد نیز تمرین‌ها و فعالیت‌های کتاب‌های درسی را حل کرده و نحوه دست‌یابی به نتایج کار را به طور روشن توضیح می‌داده‌اند (ایمانی، ۱۳۸۳: ۱۱۸). بیشتر این کتاب‌ها توسط مولفان و مؤسسات خصوصی منتشر کننده کتاب‌های کمک آموزشی انتشار یافته‌اند و به‌عنوان کتاب کمکی برای دانش‌آموزان جهت کار در منزل مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از کتاب‌های کار به دلیل اینکه بیشتر بر محفوظات و سطوح دانشی تأکید داشته و دانش‌آموزان را برای امتحانات آماده می‌کرده‌اند، به‌عنوان یکی از آفت‌های آموزشی یاد شده است؛ چرا که در این کتاب‌ها به سطوح مهارتی و به

خصوصاً ارزشی توجه کافی نمی‌شده و دانش‌آموزان را به صورت تک‌بعدی و حافظه‌محور پرورش می‌داده‌اند.

ب- مؤسسات کار توگرافی

این مؤسسات در زمینه تولید نقشه‌ها، اطلس‌ها، نگاره‌های آموزش جغرافیا، کیت‌های آموزشی، کره جغرافیایی و سایر اقلام کمک آموزشی فعالیت داشته‌اند که عمده‌ترین آن‌ها دو مؤسسه بوده‌اند: مؤسسه جغرافیایی و کار توگرافی سحاب که نخستین مؤسسه جغرافیایی و نقشه‌نگاری در ایران و منطقه خاورمیانه بوده که در سال ۱۳۱۵ خورشیدی توسط ابوالقاسم سحاب و فرزندش، عباس سحاب بنیان نهاده شده است. تلاش مداوم و پیگیر استاد عباس سحاب موجب شد که فن نقشه‌نگاری در ایران رونق گیرد و حاصل این تلاش بیش از ۱۷۰۰ اثر جغرافیایی از قبیل نقشه، اطلس، کتاب، کره جغرافیایی و دیگر وسایل آموزشی برای مدارس و دانش‌آموزان بوده است. با تأسیس این مؤسسه تحولی شگرف در تدریس، تحقیق و آموزش جغرافیا پدید آمد (پایگاه اطلاع‌رسانی مؤسسه سحاب، ۱۴۰۰/۸/۲۰).

مؤسسه جغرافیایی و کار توگرافی گیتاشناسی نیز یک مؤسسه آموزشی خصوصی است که در زمینه جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و تولید محتوای جغرافیایی و نقشه‌برداری فعالیت داشته است. این مؤسسه در سال ۱۳۵۱ به دست عبدالله بختیاری بنیان‌گذاری شده و تاکنون محصولات بسیاری را تولید کرده است (پایگاه اطلاع‌رسانی مؤسسه جغرافیایی و کار توگرافی گیتاشناسی، ۱۴۰۰/۸/۲۰).

مروری بر فعالیت‌های این مؤسسات نشان می‌دهد که تنوع تولیدات آن‌ها در زمینه آموزش جغرافیا قابل توجه بوده و با تولید انواع کتاب‌ها، نقشه‌ها، اطلس‌ها، کره‌های جغرافیایی و سایر اقلام کمک آموزشی متناسب با نیاز دبیران و دانش‌آموزان، سهم بسیار موثری در کمک به فهم محتوای کتاب‌های درسی مدارس داشته‌اند.

۳-۲-۲- نهادهای غیرانتفاعی

انجمن‌های علمی و آموزشی معلمان جغرافیا از جمله نهادهای غیردولتی و غیر-انتفاعی هستند که با هدف ایجاد زمینه و بستر مناسب برای افزایش سطح علمی معلمان و بهره‌گیری از دستاوردهای جدید علمی در بهینه‌سازی روش‌های آموزشی در استان‌های کشور تأسیس شده و تحت نظر معاونت‌های پژوهشی، برنامه‌ریزی و نیروی

انسانی وزارت آموزش و پرورش فعالیت می‌کنند. برابر اساسنامه، بخشی از اهداف و وظایف انجمن علمی جغرافیا به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- پژوهش در زمینه‌های علمی، فرهنگی و آموزشی در سطح ملی و بین‌المللی.
- ۲- همکاری با نهادهای علمی، پژوهشی و اجرایی آموزش و پرورش در زمینه دستاوردهای علمی و بازنگری طرح‌ها، بررسی مسایل و مشکلات اجرایی آموزش جغرافیا در مدارس.
- ۳- ترغیب و تشویق دبیران و دانش‌آموزان به شرکت در امور پژوهشی و آموزشی.
- ۴- تلاش به منظور ارتقاء سطح علمی معلمان جغرافیا از طریق مشارکت با گروه‌های آموزشی و برنامه‌های کوتاه مدت دبیران در زمینه نیازسنجی، طراحی، نحوه اجرا و ارزشیابی دوره‌های آموزشی.
- ۵- دستیابی به روش‌ها و شیوه‌های جدید آموزشی و معرفی استانداردهای آموزشی در مقاطع مختلف تحصیلی.
- ۶- انتقال تجارب علمی و فن تدریس و ایجاد زمینه همکاری و مشارکت علمی بین معلمان جغرافیا.
- ۷- تشکیل گردهمایی‌های علمی در سطح ملی و منطقه‌ای.
- ۸- انتشار کتب و نشریات علمی.
- ۹- نقد علمی کتب جغرافیا و ارائه سرفصل‌های اصلاحی به دفتر تالیف کتب درسی.
- ۱۰- ارائه مقالات پژوهشی در زمینه جغرافیا.
- ۱۱- طراحی وسایل کمک آموزشی و نوآوری و ابداع آموزشی.
- ۱۲- کمک و راهنمایی علمی برای دانش‌آموزان مستعد در ارائه و تکمیل طرح‌های ابتکاری جهت شرکت در جشنواره خوارزمی یا همایش‌های جغرافیایی.
- ۱۳- سازماندهی اردوها و بازدیدهای علمی و پژوهشی برای دبیران جغرافیا از نقاط مختلف کشور.

طبق اساسنامه این انجمن‌ها، افراد زیر می‌توانند به عضویت آن درآیند:

- ۱- کلیه افرادی که حداقل دارای درجه کارشناسی در رشته جغرافیا و رشته‌های وابسته باشند.
- ۲- دبیران علوم تجربی و علوم اجتماعی دوره اول متوسطه.
- ۳- دانشجویان رشته دبیری جغرافیا.
- ۴- اساتید و شخصیت‌های علمی ایرانی و خارجی که در زمینه‌های مختلف جغرافیا فعالیت می‌نمایند.

ارکان اصلی انجمن عبارتند از: مجمع عمومی، شورای اجرایی و بازرس یا بازرسان. شورای اجرایی انجمن مرکب از ۵ نفر عضو اصلی و ۲ نفر عضو علی‌البدل می‌باشد که هر سال یکبار با رأی مخفی از میان اعضای پیوسته انجمن انتخاب می‌شوند. این انجمن‌ها می‌توانند با تشکیل گروه‌ها و کمیته‌های کمیته آموزش و پژوهش، بررسی کتب درسی، انتشارات، آمار و اطلاعات، پذیرش و روابط عمومی، گردهمایی‌های علمی و انتشار مجله به گسترش فعالیت‌های خود بپردازد. منابع مالی این انجمن‌ها از طریق حق عضویت اعضا، درآمدهای ناشی از ارائه خدمات آموزشی، پژوهشی و مشاوره‌ای، دریافت هدایا، کمک و اعانات، فروش انتشارات انجمن و قبول وصیت وقف تأمین می‌شود (انجمن علمی معلمان جغرافیا استان گلستان، ۱۴۰۰/۶/۱۵). اتحادیه انجمن‌های علمی و آموزشی معلمان جغرافیا که وظیفه هماهنگ کردن انجمن‌های علمی جغرافیا در سطح کشور را بر عهده دارد در سال ۱۳۹۸ و به شماره ۴۷۷۲۶ به ثبت رسیده است (پایگاه اطلاع‌رسانی وین ثبت، ۱۴۰۰/۵/۱۲).

مروری بر پایگاه‌های اطلاع‌رسانی گواه آن است که در طی سال‌های گذشته این انجمن‌ها در اغلب استان‌های کشور ایجاد شده و به فعالیت پرداخته‌اند، اما عملکرد نامتوازی داشته‌اند. بی‌شک انجمن جغرافیایی معلمان تهران فعال‌ترین و پویاترین این انجمن‌ها بوده که با برخورداری از مزیت قرار گرفتن در پایتخت و دسترسی گسترده به امکانات متنوع، در زمینه برگزاری دوره‌های ضمن خدمت و دانش‌افزایی، برگزاری ۴ همایش جغرافیایی ملی (با عناوین آموزش جغرافیا و مسایل دریا در سال ۱۳۹۶، آموزش جغرافیا و محیط زیست در سال ۱۳۹۷، آموزش جغرافیا و مسایل آب در سال ۱۳۹۸، همایش جغرافیا و آموزش از راه دور در سال ۱۳۹۹)، برگزاری گردش‌های علمی و کارگاه‌ها، انتشار مجله‌ای تحت عنوان گیتی چکاد، برگزاری

جشنواره معلم مؤلف و تولید محتوای الکترونیکی ویژه آموزش مجازی در ایام کرونا فعالیت‌های قابل ملاحظه‌ای داشته است (پایگاه اطلاع‌رسانی انجمن جغرافیایی معلمان تهران ۱۴۰۰/۸/۲۰). اما در سایر استان‌ها فعالیت این انجمن‌ها محدود بوده است.

عنوان همایش:
جغرافیا و آموزش از راه دور در شرایط خاص

به صورت
غیر حضوری و وب سمینار

مخاطبان همایش:
• کلیه معلمان در سیستم آموزش رسمی و غیر رسمی
با تاکید بر معلمان جغرافیا
• کارشناسان و برنامه ریزان نظام آموزشی
• والدین و دانش آموزان

مجموعه‌های همایش:
۱. آموزش جغرافیا در فضای مجازی: ضعفها و قوتها
۲. آموزش جغرافیا در دوران کرونا و پسا کرونا
۳. تجارب زیسته معلمان جغرافیا در شرایط قرنطینه
۴. تغییرات در شرح وظایف معلمان جغرافیا در وضعیت اضطراری
۵. عوامل موثر در میزان موفقیت و ناکامی‌های نظام آموزشی در فراهم کردن بستر آموزشهای مجازی شاد در آموزش جغرافیا بایدها و نبایدها
۶. میزان رضایت مندی معلمان جغرافیا در بکارگیری نرم افزار های آموزش از راه دور با تاکید بر نرم افزار شاد

برگزاری همایش
دی ماه ۱۳۹۹

• فراخوان مقالات شهریور ۹۹
• داوری مقالات آبان ۹۹

حامیان:
سازمان پژوهش‌های آموزشی
سازمان سنجش
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

برای جزئیات بیشتر و شرکت در همایش
به سایت انجمن جغرافیایی معلمان
به آدرس tgat.ir مراجعه نمایید.

شکل ۲: پوستر تبلیغاتی انجمن علمی معلمان تهران برای برگزاری همایش در سال ۱۳۹۹.

۴- نتیجه‌گیری

جامعه برای یادگیری، دانش‌اندوزی، انتقال ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی، ارتقای تحصیلی، تربیت صحیح، رسیدن فرد به کمالات انسانی، رعایت انضباط اجتماعی و ارزش‌گذاری فرهنگی اهمیت خاصی قائل است و به همین جهت نهادهای آموزشی ساختارمند و تشکیلات اداری بسیار منظمی ایجاد می‌کند (حسن‌زاده، ۱۳۸۳: ۵۰). در این پژوهش سعی شد تا با بررسی ساختار و وظایف نهادهای تاثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس، مروری بر عملکرد گذشته آن‌ها صورت گیرد. نتایج به دست آمده نشان داد که به طور کلی می‌توان نهادهای تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا در مدارس

را به دو دسته کلی نهادهای دولتی و غیر دولتی تقسیم کرد. نهادهای دولتی شامل سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی، گروه‌های آموزشی و انجمن‌های علمی دانش‌آموزی بوده‌اند که عملکرد آن‌ها در حوزه‌های برنامه‌ریزی، تدوین کتب درسی، تهیه کتاب‌های راهنمای معلم، تولید مجله رشد جغرافیا، توزیع معلمان در مدارس و راهنمایی و نظارت بر آن‌ها به ندرت به انجام عملی ابتکاری منجر شده است. نتایج به‌دست آمده از این تحقیق با مطالعات بهنام و رجب‌زاده (۱۳۹۸) که بیان کرده بودند گروه‌های آموزشی عملکرد کلیشه‌ای و ثابت دارند و نوآوری کمی در عملکرد آن‌ها مشاهده می‌شود، تطابق دارد.

نهادهای غیردولتی تأثیرگذار بر آموزش جغرافیا، شامل مؤسسات انتشاراتی و کارتوگرافی می‌شده‌اند که کتاب‌های کمک آموزشی متنوع، نقشه‌ها و اطلس‌های گوناگونی را تولید می‌کرده‌اند که مورد استفاده معلمان و دانش‌آموزان قرار می‌گرفته است، اما امروزه به دلیل گسترش فناوری‌های نو، چندان مورد اقبال و توجه نسل جدید نیستند. انجمن‌های علمی معلمان جغرافیا که نهادهایی خودجوش و متکی به پتانسیل‌های درونی بوده‌اند نیز در استان‌های برخوردار مثل تهران به دلیل دسترسی به افراد و سازمان‌ها و نهادهای گوناگون و جلب حمایت آن‌ها توانسته‌اند اقدامات موثری را صورت دهند، اما در سایر استان‌ها موفقیت چندانی را به دست نیاورده‌اند. این نهادها پتانسیل آن را دارند که به طور فعالتری در امور برنامه‌ریزی و طراحی فعالیت‌ها و مشارکت دادن معلمان در برنامه‌ها نقش ایفا کنند (قائدی‌ها و عباسی، ۱۳۸۴).

امروزه با وقوع تحولات گسترده در فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و در دسترس قرار گرفتن انواع وسایل جدید، نظام آموزشی در معرض تحولات ژرفی قرار گرفته است. نتایج پژوهش‌های جدید نیز نشان می‌دهد که به طور کلی فراگیران به یادگیری از طریق ابزارهای فناوری و رایانه‌ای علاقه‌مند شده‌اند (سعیدی و سادات سجادی، ۱۳۹۳: ۱۴۳). همچنین روش آموزش مبتنی بر فناوری واقعیت افزوده نسبت به روش‌های آموزش سنتی تاثیر بیشتری بر یادگیری و یادداری دانش‌آموزان داشته است (بادله و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۳). آموزش‌های هوشمندی که در بستر شیوه جدید زندگی فراگیران و جامعه تعریف‌شده و مبتنی بر تولید محتوای جذاب

چند رسانه‌ای بوده‌اند و معلمان آن‌ها نیز به جای روش‌های معمول آموزش، با محور قراردادن خلاقیت و تفکر انتقادی و بهره‌گیری از هوش‌های چندگانه عمل کرده و بسیار موفق بوده‌اند (عظیمی، ۱۳۹۹: ۷۵). براین اساس، پیشنهاد می‌شود که نهادهای دولتی به مرور با حرکت به سوی ترویج روش‌های آموزش غیرمتمرکز و اولویت دادن به پرورش خلاقیت و تفکر انتقادی در مدارس و همچنین، نهادهای غیردولتی نیز با تمرکز بر تولید نرم‌افزارهای چند رسانه‌ای و انواع بازی‌های آموزشی هوشمند، خود را با شرایط روز هماهنگ سازند تا بتوانند در جذب مخاطبان با سلاقی امروزی موفق بوده و از تحولات عصر جدید عقب نمانند. بدیهی است که اگر این نهادها نتوانند ساختار و روش‌های خود را به روز نمایند، به مرور دچار اضمحلال شده و مورد بی-توجهی مخاطبان قرار خواهند گرفت و در انجام رسالت خود ناکام خواهند ماند. این نتیجه‌گیری مصداق سخن گرانسنگ حضرت علی (ع) در نهج البلاغه است که فرمود: «لَا تُقْسِرُوا أَوْلَادَكُمْ عَلَىٰ آدَابِكُمْ، فَإِنَّهُمْ مَخْلُوقُونَ لِزَمَانٍ غَيْرِ زَمَانِكُمْ»؛ فرزندانان را برآداب زمان خود تربیت نکنید؛ چرا که آنها برای آینده و زمانی غیر از زمان شما آفریده شده‌اند (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴ ه.ق، ج ۲۰، ص ۲۶۷).

۵- منابع

- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبۀ الله (۱۴۰۴ ه.ق)، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، قم، مکتبۀ آیۀ الله المرعشی النجفی، چاپ اول، ج ۲۰.
- انجمن علمی معلمان جغرافیا استان گلستان، ۱۴۰۰/۶/۱۵ (<http://www.saggt.blogfa.com/post/1>).
- ایمانی، محسن؛ مظفر، محمد (۱۳۸۳) «تحلیل محتوای کتاب هدیه های آسمانی و کتاب کار آن، فصلنامه نوآوری های آموزشی»، ۷(۳۹)، ۱۴۱-۱۱۵.
- بادله، علیرضا؛ توماج، عبدالجلال؛ قبادیان، مسلم (۱۴۰۰)، تأثیر روش‌های آموزش مبتنی بر بارشناختی و فناوری واقعیت‌افزوده بر یادگیری و یادداری دانش‌آموزان در درس ریاضی، پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۱۸(۶۸)، ۱۶۳-۱۷۷.
- بهنام، رسول؛ رجب زاده، جعفر (۱۳۹۸) «تأملی در گروه های آموزشی و درس پژوهی، با تکیه بر شباهت ها و تفاوت ها»، پویش در آموزش علوم انسانی، ۴(۲)، ۴۵-۲۸.
- پایگاه اطلاع رسانی انتشارات مدرسه، ۱۴۰۰/۸/۲۰ (<http://www.madresehpub.ir>).
- پایگاه اطلاع رسانی انجمن جغرافیایی معلمان تهران ۱۴۰۰/۸/۲۰ (<http://tgat.ir>).

- پایگاه اطلاع‌رسانی شبکه رشد، ۱۴۰۰/۳/۱۲ (<https://www.roshd.ir/>).
- پایگاه اطلاع‌رسانی مجله رشد جغرافیا، ۱۴۰۰/۷/۱۲ (<https://www.roshdmag.ir/fa/>) (roshdmagazines).
- پایگاه اطلاع‌رسانی مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، ۱۴۰۰/۸/۲۰ (<https://sahabmap.com>).
- پایگاه اطلاع‌رسانی مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی، ۱۴۰۰/۸/۲۰ (<https://gitashenasi.com>).
- پایگاه اطلاع‌رسانی وین ثبت، ۱۴۰۰/۵/۱۲ (<https://vinsabt.com/companies>).
- پیروندیزی، اشرف السادات (۱۴۰۰)، نقش ارتباطات موثر در آموزش مدارس ایران، هفتمین کنفرانس ملی مطالعات مدیریت در علوم انسانی، تهران، <https://civilica.com/doc/1474941>.
- جوانی، فاطمه (۱۳۹۶) سازمان های مردم نهاد، تهران، ناشر ساکو.
- حج فروش، احمد؛ اعرابی، سید محمد (۱۳۸۴) «طراحی ساختار سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی ایران»، الگویی برای طراحی ساختار سازمانهای مشابه، فصلنامه نوآوری های آموزشی، ۳(۱۲)، ۵۸-۸۵.
- حسن زاده، رمضان (۱۳۸۳) «نقش و کارکردهای نهادهای آموزشی در انتقال ارزش های اجتماعی - فرهنگی»، فصلنامه نوآوری های آموزشی، ۲(۲)، ۶۴-۴۹.
- حسینی پور، سید محمد رضا (۱۳۹۷)، «بررسی روابط علت و معلولی کسری بودجه، عرضه پول و نرخ تورم در ایران»، سیاست های راهبردی و کلان، ۶(۲۱)، ۹۳-۱۰۹.
- دبیرخانه راهبردی کشوری آموزش جغرافیا مستقر در اداره کل آموزش پرورش استان آذربایجان غربی، ۱۴۰۰/۸/۲۰ (<https://joghrafia-gam2.medu.ir/portal/home.php>).
- درویشی، لیلا؛ جعفری، پریش؛ سلیمانی، نادر (۱۴۰۰)، «عوامل و الزامات موثر بر توسعه آموزش شهروندی در مدارس متوسطه شهر تهران»، اندیشه های نوین تربیتی، ۱۷(۴)، ۲۴۱-۲۶۵.
- رایبیز، استیوان، پی (۱۳۹۷) کتاب تئوری سازمان: ساختار و طرح سازمانی، ترجمه مهدی الوانی و حسن دانایی، نشر صفار، تهران.
- رنجبر دستنایی، کرامت و علیزاده ورزنده، زینب (۱۴۰۰)، بررسی مولفه های موثر بر آموزش در فضای مجازی، یازدهمین همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران (فلسفه آموزش مجازی)، همدان، <https://civilica.com/doc/1461243>.
- زارعی متین، حسن (۱۳۸۰) «دوازده ویژگی سازمان های یادگیرنده»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، ۳(۱۰)، ۸۷-۵۹.

- زاهدی، محمد جواد (۱۳۸۸) نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه پایدار، تهران، نشر مازیار، ۱۸۷ صفحه.
- زنگنه، مریم؛ بیژنی، مسعود؛ خسروی پور، بهمن؛ خدامراد پور، محمد(۱۳۹۸) «سنجش نگرش دانش آموزان راهنمایی و دبیرستانی پیرامون عوامل مؤثر بر استفاده از کتابخانه های مدارس در منطقه باوی از شهرستان اهواز»، پژوهش در هنر و علوم انسانی، ۴(۵)، ۳۵-۴۶.
- سعیدی، زری؛ سادات سجادی، شهره (۱۳۹۳)، «عوامل تأثیرگذار بر به کارگیری رایانه و فناوری در آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان»، پژوهش نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبان ها، ۳(۸)، ۱۴۳-۱۷۰.
- شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۴) شیوه نامه تشکیل و سازماندهی گروه های آموزشی و تربیتی در مدارس.
- صفوی، امان الله (۱۳۶۴) «سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی»، فصلنامه تعلیم و تربیت ، ۱(۲)، ۱۱۴-۱۰۵.
- علیزاده، مهری؛ جهانیان، رمضان (۱۳۹۹) «آینده پژوهی در آموزش و پرورش»، پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۳(۲۲)، ۸۵-۹۸.
- عظیمی، کاظم (۱۳۹۹)، کتاب درسی هوشمند؛ راهکار آموزش مکالمه زبان در عصر فناوری اطلاعات (آموزش هوشمند مبتنی بر اپلیکیشن تلفن همراه در آموزش لهجه‌های عربی)، فصلنامه پژوهش و نگارش کتب علوم انسانی، ۲۴(۴۶)، ۷۵-۹۴.
- فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۹۵) اصول و مفاهیم اساسی در برنامه‌ریزی درسی، چاپ اول (ویرایش جدید)، تهران، انتشارات علم استادان.
- فلاحیان، ناهید؛ آرام، محمد باقر؛ نادری، مریم و احمدی، آمنه (۱۳۸۹) روش آموزش مطالعات اجتماعی، تهران، انتشارات شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- قائدی‌ها، محمد حسن؛ عباسی، احمد (۱۳۸۴) «بررسی راه کارهای عملی فعال تر نمودن انجمن های علمی آموزشی: معلمان استان اصفهان در دست یابی به اهداف»، فصلنامه آموزه، ۴(۲)، ۸۰-۷۵.
- قدمی، محسن؛ بیگ زاده، یوسف (۱۳۸۹) «نقش سازمانهای غیردولتی در توسعه پایدار فرهنگی در عصر جهانی شدن»، مجله مدیریت فرهنگی، ۴ (۹)، ۱۲۵-۱۱۷.
- قیومی بیدهندی، آریا دخت و اعتماد اهری، علالدین (۱۳۹۸)، عوامل موثر بر آموزش اخلاق در مدارس، اخلاق در علم و فناوری، ۱۶(۵)، ۱۴۲-۱۵۱.

- کریم منصور، فاطمه (۱۳۹۳) «تأثیر انجمن های علمی دانش آموزی بر افزایش خلاقیت و عزت نفس دانش آموزان متوسطه مدارس در سال تحصیلی ۹۴-۹۳»، اولین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/366841>
- گنجی، محمد حسن (۱۳۶۷)، جغرافیا در ایران، از دارالفنون تا انقلاب اسلامی، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- مرادی سرغولی، فرود (۱۳۹۷) جامعه شناسی سازمانهای غیر دولتی، تهران، میراث فرهیختگان.
- معتمدی، اسفندیار (۱۳۹۰) تاریخ آموزش فیزیک در ایران، چاپ سوم، تهران، انتشارات لوح زرین.
- مسعودی، بی بی مرضیه؛ وارث، مهدی (۱۳۹۹) «بررسی تأثیر تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با برنامه درسی بر بهبود سرانه مطالعه»، مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، ۲(۳)، ۱۳-۱۷.
- وزارت آموزش و پرورش، دستورالعمل اجرایی تشکیل انجمن های علمی و پژوهشی، ۱۳۹۵/۹/۱۵.
- یعقوبی چوبری، علی؛ کاردوست، مژگان (۱۳۸۵) «بررسی میزان گرایش دبیران مقطع متوسطه استان گیلان به انجمن های علمی - آموزشی معلمان»، مطالعات اجتماعی ایران، ۱ (۲)، ۲۴-۳۲.
- Trumper, Ricardo(2004). Factors Affecting Junior High School Students' Interest in Physics, Journal of Science Education and Technology volume 15, pages 47-58.
- Veugelers, Wiel (2011), Theory and practice of citizenship education. the case of policy, science and education in the Netherlands, revista de education, numero extraordinario 2011, pp209-224.

